

18. Фольклорні матеріали, зібрані в українських селах Молдови (у сс. Помпа, Суворівка, Нова Чолаківка Фалештського району; у с. Голяни Єдинецького району; у сс. Бирладяни, Ружниця, Унгри, Наславча, Вовчинець, Кодряни, Каларашівка Окницького району, а також у с. Мошана Дондушанського району) 1-13 серпня 2006 року. Записали і розшифрували Н. Пастух, О. Харчишин // Рукописний архів Інституту народознавства НАН України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 543. – Арк. 1-174.

19. Фольклорні матеріали, зібрані в українських селах Молдови (у сс. Єлизаветівка, Боросяни Дондушанського р-ну; с. Голяни Єдинецького р-ну) 10-14 серпня 2009 року. Частина I. Зап. Н. Пастух, О. Харчишин, розшифрувала Н. Пастух // Рукописний архів інституту народознавства НАН України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 597. – Арк. 1-74. Фольклорні матеріали, зібрані в українських селах Молдови (у сс. Баронча, Первомайське, Марамонівка Дрокіївського району; у сс. Цамбула, Слобода-Кишкиряни, Таура Векі, Михайлівка, Ніколаївка Синжерійського району; у сс. Ніколаєвка, Проданешти Флорештського району) 15-27 серпня 2007 року. Частина I. Зап. Н. Пастух, О. Харчишин, розшифрувала Н. Пастух // Рукописний архів Інституту народознавства НАН України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 567. – Арк. 1-162. Фольклорні матеріали, зібрані в українських селах Молдови (у сс. Білявинці, Верхні Халахори, Нові Каракушани, Берлінці, а також у м. Липкани Бричанського району) 22-27 серпня 2008 року. Частина I. Зап. Н. Пастух, О. Харчишин, розшифрувала Н. Пастух // Рукописний архів Інституту народознавства НАН України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 582 а. – Арк. 1-68.

Петрова Наталія

УДК 392.332(=163.2)(477.74)

АТРИБУТИ ТА СИМВОЛИ ВЕСІЛЛЯ УКРАЇНЦІВ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ: КОРОВАЙ

Стаття присвячена аналізу побутування одного з головних обрядових атрибутів: короваю та інших виробів з тіста у весіллі українців Буго-Дністровського межиріччя. На основі власних польових досліджень охарактеризовано форми весільного печива та їх обрядове застосування.

Ключові слова: українці, коровай, шишки, весілля, обряд

Питання регіональної специфіки весільної обрядовості українців неодноразово ставало предметом наукової уваги, досліджувалось воно і автором статті [5-11]. Миколаївський район Одеської області

знаходиться на порубіжжі Лісостепу і Степу, є частиною Буго-Дністровського межиріччя, яке є малодослідженим в етнографічному плані, що актуалізувало проведення там етнографічних експедицій. В основу статті покладено матеріали власних польових досліджень в селах Андрієво-Іванівка, Антонюки, Ісаєве, Левадівка, Миколаївка, Настасіївка, Новопетрівка, Покровка, Скосарівка, Стрюкове впродовж 2007-2011 рр. з метою дослідження традиційної культури українців. Переважну більшість населення району за переписом 2001 року складають українці (92 %). Вони рівномірно розселені і визначають його етнокультурну виразність [7; 8].

Структура весільної обрядовості українців Миколаївського району в ХХ-ХХІ ст. є у своїй основі традиційною і поділяється на три цикли: передвесільний, власневесільний та післявесільний. У кожному з цих циклів збереглися основні обрядодії, особливою стійкістю відзначаються обрядодії санкціонуючого характеру.

Система атрибутивного коду весілля складається з наступних обов'язкових атрибутів: хліб, обрядове деревце, вінки, букети, одяг, прикраси, обрядові страви, напої, деякі характерні предмети окремих весільних персонажів, весільні дарунки, обрядові тварини (півень, курка, кінь), вода, вогонь та інш. Слід відзначити, що певною специфікою атрибутів є те, що в системі обрядових предметів є ритуальні атрибути, які спеціально виготовляються для даного весільного обряду з дотриманням традицій, натомість також є предмети, що є частиною повсякденного життя.

Розглянемо один з основних весільних атрибутів: хліб як поєднання обрядової семантики та символіки, що спеціально виготовляється для весільної церемонії. Важливим є те, що процес виготовлення весільних атрибутів є невід'ємною частиною весільного обряду.

Весільний хліб в традиційній культурі слов'ян хліб є предметом постійної наукової уваги [1-4; 12; 14]. Розглянемо присутність хлібу у різних атрибутивних проявах в ключових етапах весілля українців досліджених населених пунктів. Враховуючи, обмежені можливості висвітлити дану проблему в рамках статті ми не будемо подавати детальний опис перебігу обрядових дій, оскільки це вже було відображено у низці публікацій [6; 7, с.42-68; 8; 13].

Серед обрядодій *передвесільного циклу* найбільш стійкою за традиційним змістом є *сватання*. Обов'язковими атрибутами сватів (старостів), з якими вони приходили сватати молоду, були *хліб* та *рушник*: старости приносили *хліби* на рушнику [8, с.299]. Мати парубка

перев'язувала старостів рушниками, кожному старості давала по два хліби.

Старости (свати) вели розмову з батьками в алегоричній формі. Зазвичай мова йшла про купівлю-продаж курей, теличок, гусочок. Якщо батьки дівчини приймали хліб від старостів, це означало згоду на весілля. На знак згоди дівчина перев'язувала сватів (старостів) рушниками, нареченому виносила *калач* та гарну, шовкову, спеціально придбану хустину]. Хустку наречений викупував у дівчини, поклавши на тарілку гроші. [8, с.299]

У разі згоди дівчини на шлюб в Андрієво-Іванівці у кінці ХХ ст. мати молодої перев'язувала рушником жениха, старостів або дівчина перев'язувала старостів рушниками, а женихові на тарілці подавала хустину. Парубок клав на хустку хліб і викупував її у нареченої. Хустку передавав своїй матері. Рушники були і залишаються обов'язковим атрибутом сватання, натомість вже у 1990-х рр. дівчатам рушники вишивали бабусі. [8, с.300]

Хліб, принесений старостами на сватання, не віддавали, молода розрізала його на чотири частини та клала на чотири кутки столу. За іншим варіантом, принесений старостами хліб ламали і роздавали всім присутнім. У такий спосіб дівчина демонструвала свою згоду на шлюб. У 1960-х роках обрядодія з хлібом поступово зникає. Старостам дівчина віддавала свій хліб. У деяких селах обміну хлібом не було, але жених залишав хліб, принесений з батьківського дому. Молода його не розрізала, на випадок, якщо наречений передумає одружуватись і попросить його повернути, тоді молодий віддавав рушники і хустку. [8, с.300]

Обряд сватання існує і в наш час, але він втратив деякі традиційні структурні елементи, натомість хліб залишається одним з обов'язкових атрибутів у цьому обряді. [8, с.300]

Як вже зазначалось, весілля не обходилося без весільних атрибутів, серед них – хлібні вироби. У досліджуваному регіоні побутували наступні види весільного печива: *коровай*, *гуски*, *голуби*, *шишки* та *калачі*.

Одним із важливих та стійких структурних компонентів весільної обрядовості українців досліджених сіл від 1940-х рр. і до початку ХХІ ст. залишається *коровайний обряд*.

Із здобного тіста виготовляли *короваї*, переважно округлої форми, в коровай запікали гроші і яйця, що, за народною уявою, мало забезпечити добробут молодому подружжю, шматком короваю обдаровували гостей. [7, с.50]

Зафіксовано також побутування *калачів*. Ними запрошували на весілля, їх дарували, на калачах підносили дарунки: неодруженим давали по одному, одруженим – по два калачі. За спогадами деяких респондентів, звичай випікати калачі для обдаровування весільних гостей поступово починає виходити з ужитку з 80-х рр. ХХ ст. [7, с.50; 8, с.303]

З шматочків прісного тіста випікали також *шишки – шишечки* : зовні схожі на шишку: ними запрошували на свайбу, обдаровували коровайниць, гостей. [7, с.50]

Зафіксовано парний виріб із шматків прісного тіста: *голуби – голубки*. Їх випікали парою так, щоб вони були разом.. Двох *голубків* перев'язували червоною стрічкою (лентою) та клали на тарілку перед молодими, молодята мали їх з'їсти, щоб жити, як голуби. Подекуди їх випікала мати нареченої.

Для роздачі дітям випікали *гуски* – переплетення з тіста.

Навіть в наш час виготовляють *гілля – гільце (гіллячко)* – гілочки вишні або виноградної лози обліплені шматочками тіста та запечені в печі, їх обмащували масою із збитих білків та цукру. «Гіллячко» вставляли в коровай і роздавали частинами в кінці весілля дівчатам, або ці гілочки обгризали молоді, їх нікому не повинні були давати. У Настасіївці гілку вишні, обліплену шишечками з тіста, так і називали – шишкою.

Зафіксовано побутування повір'я, що весільний хліб потрібно випікали у четвер, «бо чистий він», хоча подекуди якщо весілля починалося в неділю коровай випікали в суботу. [7, с.51; 8, с. 304]

Приготування весільного хліба супроводжувалось відповідними обрядовими діями. Коровай та інші види весільного печива випікали у молодого та у молоді вдома, а не деінде. Так, ще у 1980-х роках коровай обов'язково випікали відповідно до традиції, а від 1990-х вже здебільшого замовляють.

Для випікання весільного хліба (на *коровай*): короваю, шишок, голубів, калачів інших виробів з тіста батьки запрошували *коровайниць* - жінок, які були щасливі в шлюбі, мали дітей, оскільки, за народною уявою, їхня доля передавалась подружжю. Вдів та розлучених не запрошували. [7, с.51; 8, с. 304; 13, с. 360]

Кількість коровайниць мала бути парною: зазвичай їх було шість. Натомість в Ісаєвому коровай випікала не парна кількість жінок. Випікала коровай і мати при допомозі родичок, сусідок, куми (5-6 осіб). Іноді коровай випікала кухарка. На третій день весілля за гарний, вда-

лий коровай молоді несли їй додому хліб. У Новопетрівці коровайні обряди починались у суботу. Дві жінки, перев'язані рушниками, з калачами, пляшкою вина запрошували «на коровай»: «Батько, мама, невеста просить вас на коровай». У цей же день запрошені приходили «на коровай», з курячими яйцями, борошном, цукром. У цьому є прояв давнього звичаю колективної допомоги та участі роду і сільської громади у підготовці весілля.

Тісто місили по парах: спочатку одна пара, потім інша. Двом жінкам-коровайницям, які починали місити тісто, господарка гарним рушником зв'язувала руки, або за пояс, щоб молоді завжди були разом в парі, щоб коровайниці, діючи разом, насичували магією єднання цей ритуальний хліб.

Під час випікання короваю жінки були вив'язані, чисті, прифартушені. Ніхто не мав входити під час вимішування тіста, поки не посадять коровай у піч. Вважалося, що хлопання (бахкання) дверима може негативно відобразитися на сходженні тіста. Жінки навіть не сідали (щоб тісто не сіло), спеціально призначена для цього жінка давала їм воду, витирала піт, подавала борошно тощо.

Під час виконання обряду коровайниці співали:

Коровай регоче, горілочка хоче.

Горілочка наливається,

Короваю сподобається.

Коли коровай несли до печі, співали:

Наша піч регоче,

Короває хоче,

А челюсті усміхаються,

Короває сподіваються. [7, с.51; 8, с. 304-305]

У коровай обов'язково запікали ціле сире яйце [7, с.52; 8, с. 305; 13, с. 360-361], як символ початку життя, щоб у наречених обов'язково були діти; запікали монети, щоб молоді були багатими, щоб був добробут у сім'ї [20, 37, 48, 50, 59].

Залежно від кількості гостей випікали декілька короваїв (іноді навіть шість). Один серед них вирізнявся з-поміж інших великими розмірами, прикрашений шишками, квіточками. У нього встромляли свічки, гільце. Короваї досліджуваного регіону мають особливість: їх змащували білою масою збитих яєчних білків та цукру «щоб був гарний», прикрашали виліпленими з тіста колосками, шишками та голубами, вкладали сільничку. Можливо, використання білкової маси з цукром є запозиченням традиції приготування та прикрашення виробів з тіста до Великодня.

За випікання короваю жінкам дарували шишки.

Випікали також маленький коровайчик для молодих. Під час весілля вони його розламували і дивилися: в кого більший шматок, той буде головним у родині.

Після випікання короваю коровайниці мили руки, і воду виливали під дерево або поїли худобу, окрім свиней, їх не сприймають за благородних тварин [7, с.51; 8, с. 305; 13, с. 360].

З короваем пов'язано чимало прикмет та повір'їв, що віщували долю наречених. Якщо тісто сходило гарно, легко, то життя молодих буде добрим, якщо коровай тріснув, то життя не складеться. У Левадівці кажуть: якщо коровай гарно росте, то будуть гарно жити. Іноді коровай готували (перепікали) кілька разів, був випадок, коли коровай не вдався, але мама молодій про це нікому не сказала і сама перепекла коровай, її донька довго не жила в шлюбі, всього 10 років, потім розвелась. Мати вважає, що це прикмета збулася. У Скосарівці кажуть: згорів коровай – то геть заміж і не йди.

Тому ні за яких обставин не можна було зашкодити вже спеченому короваю (поламати його та інш.). Якщо коровай був завеликий, особливо дивились, чи не припікалася «голова» короваю, як він вийде з печі, щоб витягти його неушкодженим, розбирали піч (виламували челюсті).

Якщо під час приготування щось розбилося чи розлилося – молоді вже не будуть щасливі. Як коровай пригорів – життя не складеться.

Спечений коровай зберігали в такому місці, де ніхто не міг заподіяти йому шкоди, особливо стежили, щоб хтось не виламав шматок короваю. Зберігали в прохолодній хаті, іноді навіть відносили до сусідів.

З діжею (ваганами), в якій місили тісто, також зафіксовані деякі ритуальні дії. Червоною тряпкою, якою вимивали діжу (вагани), втирали молодого та молоду, щоб «були розові і не марніли». Ставали в коло, підіймали діжу і танцювали з нею [7, с.52; 8, с. 306].

Респонденти зазначають, що тільки у важкі роки (в часи війни – Н.П.), якщо не мали можливості, не випікали коровай. Замість нього випікали великий, високий хліб, в який запікали монети, прикрашали, вставляли свічки. Весільний хліб випікали тільки в тій оселі, де відбувалось весілля.

Вироби з тіста також побутували у якості обов'язковго атрибуту в обрядодії *запросин* на весілля.

Маємо варіанти *запросин*: у п'ятницю або у суботу кожен своїх гостей: наречена – своїх, наречений – своїх. В Андрієво-Іванівці та Левадівці у 1960-х рр. в четвер, шафар і шафарка з *шишечкою* і з бу-

кетиком, з пляшкою ходили запрошувати гостей. [7, с.53; 8, с. 306] В Ісаєвому за три дні до весілля ввечері невеста з друзками ходили з *шишками* чи *голубками* запрошувати на весілля.

З часом в обрядодії запросин відбуваються зміни, так у 1940-х рр. подекуди на весілля починають запрошували за тиждень листівками. У середині 1960-х років не весілля наречена і наречений запрошували кожен своїх гостей. Натомість обов'язковим елементом в обрядодії було те, що зайшовши в хату, звертались до господарів по імені і запросивши їх на весілля на визначений день, залишали *шишку*. З початку 1970-х рр. на весілля вже запрошували спеціально виготовленими фотографіями з відповідним надписом-запрошенням на весілля, з *шишками* вже не запрошували. Натомість, слід зазначити, що вже в останній чверті ХХ ст. спостерігається відродження деяких елементів традиційного запрошення на весілля. Наречений і наречена запрошували на весілля за тиждень: кожен своїх гостей: *шишками* та листівками, які передавали особисто в руки. [7, с.53; 8, с. 306]

Обрядові дії, які відбувалися ввечері напередодні весілля і за змістом відносяться до *дівич-вечора* (головиці), але у Миколаївському р-ні такої назви щодо вечора не зафіксовано. Натомість деякі респонденти пригадують розповіді своїх батьків, що перед весіллям були обряди, під час виконання яких мили голову, розчісували, заплітали косу.

Напередодні весілля збиралася молодь у молодого і робили гільце. В Ісаєвому виготовляли його з гілки будь-якого дерева, дружби з друзками прикрашали стрічками, квітами. Гільце несли поперед нареченого, коли йшли до молодої. Витанцьовували з гільцем у Каховці. У Настасіївці *гільце* випікали в той же день, що і коровай.

У нареченої у суботу дівчата також робили гільце. Для цього брали гарну гілочку верби чи іншого дерева, прикрашали паперовими квітами, цукерками. Після обряду покривання молодої, який відбувався дома у молодого, гільце розривали і роздавали дітям. В іншому випадку гільце розбирали ще у молодої, перед тим, як її забирав молодий.

У *власне весільному циклі* обрядів хліб відіграв важливу обрядову роль, так, як згадують респонденти батьківське благословення в 1940-1950-х рр. було обов'язковим: тримаючи в руках (в)ікону, мама проводжала молодих і казала «Хай Бог помагає, вік живіть, діти, мирно і дружно. Не лайтеся, є кусочок хліба: діліть пополам», а батько в руках хліб тримав.

У *перший весільний день* зранку у нареченого дома збиралися гості, батьки перев'язували їх рушниками і хустками, після застілля

виряджали нареченого за нареченою. Наречений у супроводі музик йшов за нареченою з шафарем, нанашками, старостами, весільними гостями або весільний почт їхав на двох підводах, прикрашених паперовими квітами. З 1950-1960-х рр. за нареченою їдуть на заквітчаному авто. Наречений обов'язково приносить з собою два *хліби*, загорнуті у рушник, які мати нареченої обмінює на свої.

Перед молодим влаштовували різного роду перепони, після подолання перешкод батьки нареченої зустрічали нареченого з *хлібом* і обмінювались *хлібами*. Рушник, у який був загорнутий його хліб, наречений після весілля забирав. Після обміну *хлібом* батьки нареченої зв'язували нареченому руки і заводили до хати або він тримався за хустину і мати заводила його у хату.

Після проведення обряду викупу жених забирав невесту і весільний поїзд вирушав на реєстрацію, батьки виряджали молодих до сільради та церкви з *хлібом*, іконою. Мати давала два *хліби*, які залишали в сільраді.

Коли жених і невіста йшли разом, не дозволялось переходити їм дорогу з порожнім відром, але потрібно переливати дорогу. В Шабельниках це не можна робити жінкам, тільки чоловікам. Жених або шафар давали гроші. В Ісаєвому, Каховці та інших селах на на застелений рушником стілець або табурет клали *калачі* або *хліб*, і діти обов'язково переливали дорогу. Боярин платив гроші, йому віддавали рушник і хліб.

Реєстрація шлюбу проходила в урочистій обстановці у сільраді, сільському клубі у присутності навіть тих, кого на весілля не запрошували. У 1960-1980-х рр. урочиста реєстрація шлюбу проводилася за затвердженим органами влади сценарієм, і тільки у 1990-х рр. з'явилася можливість вносити зміни і додавати елементи з традиційного обряду. З традиційних атрибутів обряду під час реєстрації шлюбу найбільш вживаними були і залишаються хліб та рушник.

Після реєстрації шлюбу та вінчання молодих біля воріт зустрічали батьки з хлібом – сіллю (у 1960-1980-х рр. – без ікони).

Респонденти зазначають, що у 1940-1950-х рр. на весілля приходили з хлібом і горілкою, сплачувати гроші на «марш» музикантам.

На весільному столі перед нареченими ставили *коровай*. За третім столом староста запрошував дарувати. Відбувалося це наступним чином: старший боярин (шафар) ставав на ослін і вдавав, що ніж зовсім тупий, не хоче різати коровай, та не розрізав короваю доки його не перев'яжуть і не дадуть могорич. Мати нареченої перев'язувала його рушником, в останній чверті ХХ ст. – відрізами з матерії і так

перев'язували його доти, доки не нав'яжуть достатньо рушників. [7, с.59-60; 8, с. 315]

Потім старший боярин (шафар) розрізав коровай на стільки шматків, скільки було запрошених. Шматки нарізав якомога тоншими, щоб більше залишалось – боярину (шафарю). Перший шматок короваю давали нареченим. Якщо в цьому шматку їм попадалася копійка, це віщувало багатство. Після них коровай роздавали всім гостям. Починали дарувати з батьків, потім: нанашки, старости, тітки, дядьки. Підносячи на тарілці дві чарки з горілкою або вином та приказуючи: «жених і невеста просять на квіточку, на горілочку» або «жених і невеста просять на подарок», шафар називав ім'я гостя і ким він (вони – родина) доводяться молодим – так він запрошував дарувати. У Каховці промовляли: «Просим на хліб, на сіль жениха і невесту, щоб щастя, здоровля було». У Настасіївці дружбар запрошував дарувати словами: «У наших молодой/молодого є рідна тітка/хресна мама/дядько. Тітка Маруся, молодий та молода дарують вас хлібом». Підошву короваю віддавали музикам.

Гості випивали чарку, клали гроші на тарілку або давали подарунок: гостям роздавали по шматку короваю та калачі. Членам родини давали два калачі і два шматки короваю або шишку. Мати на кожен калач клала хустку (платок): щоб не голий хліб людям роздавати. Коровайницям дарували шишечки.

В останній чверті ХХ ст. процедура дарування залишається традиційною, дарували переважно гроші. Відбувалося це наступним чином: шафар наливав у склянки горілку, клав у миску дві скибки короваю, і по черзі підходив до гостей. Дарували по дві скибки короваю, навіть якщо вдова чи розведений, такий звичай: щоб була пара. Крім короваю, дарували ще й калачі. Якщо родичам дарували калачі, покривали подарунком. Першими дарували найближчі родичі: спочатку батьки, потім нанашки, далі родичі і гості, або першими пригощали нанашків, потім батьків. Дарували у молодой лише її гості, гості молодого, які прийшли з ним, дарували пізніше – у жениха. Підошву від короваю давали музикам. Шишку (прикрашену тістом гілку) роздавали дітям перед тим, як різали коровай. Якщо молода була з іншого села, дарування могло проходити у молодой на другий день весілля.

Дарування могло проходити і на другий день весілля, відповідно й коровай ділили на другий день. Менший коровай забирали до молодого, коли забирали наречену. У такому випадку у перший день дарували неодружені, а на другий – одружені.

*Молодий з хлібами в рушниках.
1986 р.*

*Ресстрація шлюбу в сільраді.
Весільний коровай та свічки. 1994 р.*

Батьки зустрічають молодих. 1986 р.

Коровай та гілля. 1985 р.

*Коровай на весіллі батьків.
2012 р.*

Дарування. Калачі. 1990 р.

Після закінчення дарування у Петрівці віддавали гільце. Дівчата його оберігали, але як тільки шафар закінчував дарувати, він кидав гільце. Вважали, що та, що його спіймає, наступною піде заміж.

У молодій весілля тривало до п'ятої-шостої години вечора, потім приходив час забирати молоду до молодого і після викупу приданого батьки молодій проводжали доньку до молодого.

Батьки молодого зустрічали молодих з іконою, з хлібом і сіллю на рушниках, обсівали зерном, у невести також були дві хлібини, які дали її батьки, вона обмінювалася хлібом з батьками нареченого, цілувала батька, а молодий – матір.

Наречена дарувала батькам молодого подарунки та промовляла:

Папа, дарую вам сорочку,

Щоб любили, як рідну дочку.

Мама, дарую вам хустину,

Щоб любили, як рідну дитину.

Батьки молодого казали, що в них сьогодні появилася ще одна дитина: «Поважай нас, а ми будемо любити тебе». Батьки молодого давали молодим хліб, ті його куштували, а свекруха придивлялась: який шматок невеста відкусить.

Мати жениха перев'язувала молодим руки рушником, заводила до хати, обводила тричі кругом столу. На весільному столі у молодого в *короваї* стояли ті самі свічки, що і у нареченої, їх приносили нанашки молодій. Світилки засвічували свічки, коли молоді сідали за стіл.

У нареченого перебіг другої половини дня весілля був такий самий, як і в нареченої. Запрошені гості з боку невести після першого столу вже їхали (йшли) додому. Дарування проходило за схожою до весілля у молодій схемою. Дарували весільних гостей двома калачами і шматком короваю. Гості не розходились, поки не подарували, іноді дарували на другий день: за першим столом дарували молодим, а за другим, коли батьки переодягались, вже їм дарували.

У післявесільних обрядодіях також зафіксовано побутування короваю та виробів з хліба, так всі весільні гості приходили з хлібом і горілкою.

Другого весільного дня застілля влаштовували у молодій та молодого. Одним з ключових моментів після весільних обрядів було засвідчення (демонстрація) цнотливості (чесності) молодій: молодий засвідчував це червоним вином, в пляшках і графинах, пов'язаних червоними стрічками. Перші чарки молодий наливав батькам, як подяку за гарно виховану доньку, а потім всім іншим. В Олексіївці у гра-

фин, перев'язаний червоною стрічкою, встромляли колосок пшениці. З цього графина спочатку наливали жениху і невесті, а потім іншим. Червоною стрічкою (ниткою) перев'язували курку і пританцьовували з червоною стрічкою. Натомість, нами зафіксовано, що окрім того, що на ознаку чесності молоді ще у 1960-х роках демонстративно возили селом простирadlo (простінь) молодих, пили червоне вино, всі пляшки перев'язували червоними стрічками. На ознаку того, що дівчина була «нечесною» наливали горілку і чіпляли білі стрічки, це було соромом для молоді та її батьків. Респонденти зазначають, що у першій половині ХХ ст. якщо дівчина була «нечесною», перев'язували пом'яту кружку або серед подвір'я клали решето на дві палиці і прив'язували канатом, а невістку заставляли носити воду з криниці, щоб наповнити це решето. Відомі випадки, коли у *коровай* запікали зім'яту кружку, якщо (ще до весілля – Н.П.) було відомо, що молода «нечесна». Це означало, що наречена вже була пом'ята. [7, с.65; 8, с. 320]

У випадку одруження останньої (або єдиної) дитини на другий день весілля батьків переодягали у наречених та робили «весілля батьків» [7, с.65; 8, с. 320-321]. Батьки виступали в ролі «молодих»: перед ними ставили спеціально спечений *коровай*.

Також в цей день обов'язковим було відвідування сватів сватами: батьки нареченої обов'язково зустрічалися з батьками нареченого. Після частування гостей за першим столом у молодого, приїжджали батьки молоді, як і всі гості, з *хлібом* та горілкою, свати їх зустрічали, перев'язували, обмінювалися подарунками.

Люди, які брали шлюб вдруге, весілля не робили. Коровою не випікали.

В наш час відроджується все більше елементів традиційного весілля: в сільradі до церемонії громадської реєстрації шлюбу включено елементи, притаманні традиційному обряду укладання шлюбу: молодих зустрічають з хлібом, молоді стають на рушник, і ним також зв'язують руки молодим.

Хліб є найбільш функціонально значимим серед всіх атрибутів, він присутній на всіх етапах весілля. Особлива символічна значимість хліба має тісний зв'язок з загальною семантикою весільного обряду, хліб та вироби з тіста є уособленням долі, плодючості. Продукуюча функція хліба є домінуючою у весільному обряді. Кожен етап весілля супроводжується присутністю хліба, що відіграє свою роль в структурі обряду: сватання, взаємні відвідування родичів напередодні весілля, викуп дарів та приданого, обряд приготування хліба, запросини, виїзд

нареченої з дому батьків, вінчання, зустріч молодих в домі нареченого, весільна трапеза, перша шлюбна ніч, та інш. Присутність хліба та виробів з борошна в ключових моментах весілля не є випадковою, під час весільного ритуалу в момент розділу хліба знову відбувається перерозподіл долі та щастя, тому віра в магічну силу хліба та обрядових дій з ним є найбільш стійкою в весільному обряді. Ритуал роздачі хліба на весіллі має глибоку символічність: приготування хліба відбувається з продуктів, які збирали всім селом або родом: борошна, яєць та інш.

Отже в структурі весілля українців Буго-Дністровського межиріччя, зокрема Миколаївського р-ну, на всіх етапах одним з ключових атрибутів виступає коровай, хліб та інші вироби з тіста. Важливе обрядове значення мають особливості приготування, замішування та випікання весільного хліба та його різновидів. Зафіксовано також регіональні особливості у прикрашенні весільного короваю та гільця, це питання потребує додаткового дослідження. Обрядовий хліб відіграє важливе значення в діях обрядового санкціонування згоди на шлюб під час сватання, запрошення на весілля, під час зустрічі молодого/молодої, благословення, дарування. Зазначені обрядодії були спрямовані на плодючість молодої, на щасливе подружнє життя молодих, на добробут в їхній родині і ключову роль в цьому відігравав обрядовий хліб.

Петрова Наталья

***Атрибуты и символы свадьбы украинцев
Буго-Днестровского междуречья: каравай***

Статья посвящена анализу бытования одного из главных обрядовых атрибутов: каравая и других изделий из теста в свадьбе украинцев Буго-Днестровского междуречья. На основе собственных полевых исследований охарактеризованы формы свадебного печенья и их обрядовое значение.

Ключевые слова: украинцы, каравай, шишки, свадьба, обряд

Petrova Natalia

***Atributy and characters of wedding of Ukrainians of Bugo-Dnestr
country between: round the loaf of bread***

The Article is devoted analyze bytovaniya one of main ceremonial attributes: round the loaf of bread and other wares from a test in wedding of Ukrainians of the Bugo-Dnestr country between. On the basis of the own field researches the forms of wedding thin captain and their ceremonial value are described.

Keywords: Ukrainians, round the loaf of bread, cones, wedding, ceremony

Джерела та література

1. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців.-К., 2000.-191 с.
2. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні (Історико-етнографічне дослідження).-К., 1988.- 192 с.
3. Борисенко В.К. Форми побутування весільного короваю. // Народна творчість та етнографія, 1981. - №5. С.37.
4. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К., 1988.
5. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз //Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник.-Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002.-С.118-126.
6. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.).-Одеса: Гермес, 2008.- 256 с.
7. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). – Одеса СМІЛ, 2010.- 392 с. (49 др. арк.)
8. Петрова Н.О. Весільна обрядовість українців Миколаївського р-ну Одеської області середини ХХ – початку ХХІ ст.: нові польові матеріали // Весільна обрядовість у часі і просторі. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання».- Одеса, 2010.- С.293-324.
9. Петрова Н.О. Деякі передшлюбні дійства українського весілля Одещини (коровайні обряди, запросини, дівич-вечір) //Записки історичного факультету. /ОДУ ім.І.І.Мечникова.- Вип.7.-Одеса, 1998.-С.25-34.
10. Петрова Н.О. Деякі аспекти вивчення коровайних обрядів в українському весіллі Одещини //Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). Випуск 8. Проблеми вивчення та відтворення історико-культурної спадщини.-Київ: Рідний край,1999.-С.163-168.
11. Петрова Н.О. Коровайні обряди в передшлюбних дійствах українського весілля Одещини //Етнічність в історії та культурі: матеріали і дослідження. Третя Міжнародна етнологічна конференція студентів та молодих вчених. -Одеса, 1998.-С.126-129.
12. Сумцов Н.Ф. Хлеб в обрядах и песнях. – Харьков. – 1885
13. Чокан К. Коровай у весільній обрядовості українців Верхнього Потилігупля (40-70-ті рр. ХХ ст.) // Весільна обрядовість у часі і просторі. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання».- Одеса, 2010.- С.359-364.
14. Ястребов В. Свадебные обрядовые хлебы в Малороссии // Киевская старина. – 1897. - №11.